NOEMFOR

Eene geschiedenis van vijf jaren Zendingsarbeid

DOOR

F. J. F. VAN HASSELT

Zendeling der Utr. Zend. Ver. te Mansinam
Noord-Nieuw-Guinea

J. M. BREDÉE'S UITGEVERS-MAATSCHAPPIJ

Stichting Papua Cultureel Erfgoed
W0/140/51

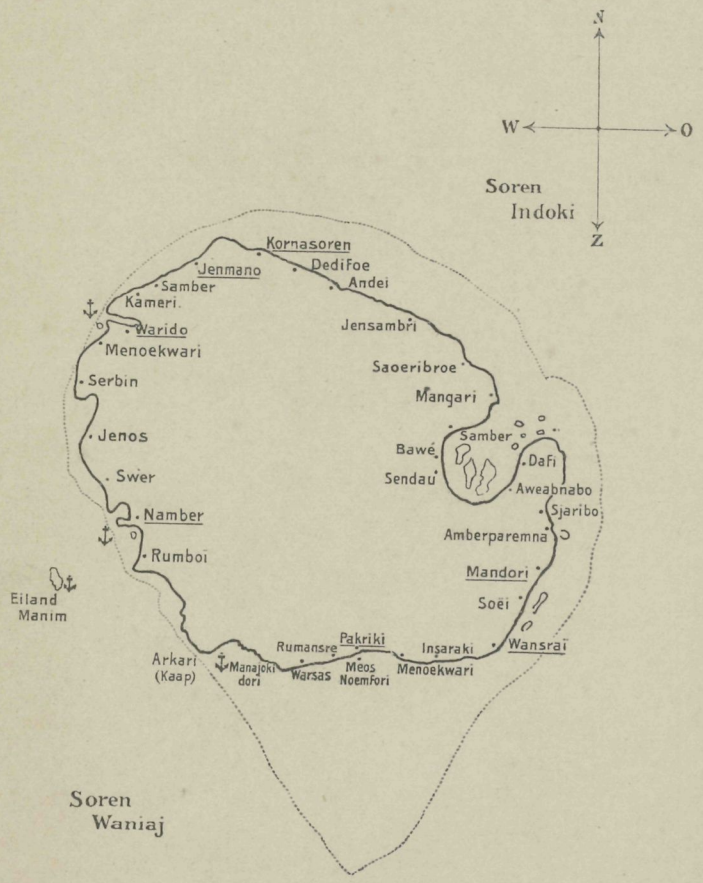

⚓ = Ankerplaats
Soren = Zee

Lichtstralen op den akker der Wereld.

I.

NOEMFOR

Eene geschiedenis van vijf jaren Zendingsarbeid

DOOR

F. J. F. VAN HASSELT
Zendeling der Utr. Zend. Ver. te Mansinam, Noord-Nieuw-Guinea.

I. Ligging, naam, bevolking.

De lezer, die in 't bezit is van eene kaart van Nederlandsch Nieuw-Guinea, kan tusschen de Doré-Baai en de Schouten-Eilanden een betrekkelijk klein eiland vinden, waarbij hij den naam geschreven zal zien: „Noemfor". Misschien ook Noefoor, Mefoor of Mafoor.

Wat de naam beduidt? 'k Vermoed „Vuureiland". Noe (noese) is 't algemeen in de Polynesische talen, gebruikte woord voor eiland, en Me is de afkorting van Meos, wat eiland beteekent in het Noemfoorsche taaleigen. „For" of foor is vuur.

We kunnen er ook andere beteekenissen in lezen; maar deze zijn minder waarschijnlijk, waarom ik er u maar niet meê vervelen zal. De Papoea's, wien ik er naar vroeg, konden me geen bepaald antwoord geven.

't Eiland is tamelijk goed bevolkt, in aanmerking genomen de ligging tusschen ontelbare koraalriffen en zandbanken, en de geringe vruchtbaarheid van 't land.

Noemfor is een koraaleiland. In vroegere eeuwen zal 't waarschijnlijk niets anders geweest zijn dan een rif, een koraalbank, gelijk aan die, welke het nu omringen. Door opheffing van den zeebodem is dan 't eiland boven 't watervlak gekomen, en toen werd 't langzamerhand begroeid. De gewassen deden dorre bladeren vallen en vormden zóó een humus-laag, waar andere planten in groeien konden.

Eene wandeling over 't eiland toont u telkens de brokken koraalsteen of schelpen, die eenmaal overspoeld werden door het zeewater.

Verwonderd ziet men op naar de reusachtige boomen, die uit zulken schralen bodem nog levenssappen trekken

kunnen. De ijzerhoutboom groeit hier overvloedig; ook de Indische eikeboom, benevens andere voor huisbouw geschikte houtsoorten. Welig groeit hier de klapperboom, die hier niet bedreigd wordt door zijne elders veel voorkomende vijanden, de klappertor.

De bevolking verbouwt hier veel aardvruchten, boontjes en gierst.

't Bosch geeft schuilplaats aan 't wilde zwijn, dat de bevolking op verschillende wijze zich tot buit tracht te verschaffen. Men zoekt het in zijn leger op, waar het vooral bij sterken regen verblijf houdt; men doodt het met speren of men verschalkt het in vallen.

Geweren komen op Noemfor weinig voor. Hierdoor is 't eiland een welkome woonplaats voor vogels van velerlei aard. Duiven en papegaaien in soorten, nestelen hier. Ze zijn weinig schuw, zoodat men ze tot op geringen afstand kan naderen.

De paradijsvogel, de glorie van Nieuw-Guinea, maar tevens een vloek voor de bevolking, ontbreekt geheel op Noemfor. En 't buideldier, dat in velerlei soort 't vasteland van Nieuw-Guinea bewoont, komt hier slechts weinig voor. Is 't bosch arm aan dieren, behalve dan aan vogels, de zee, die Noemfor aan alle zijden omspoelt, is des te rijker, zoodat ook volk van elders hier buit komt zoeken, wat meermalen tot krakeelingen aanleiding geeft. Visch in allerlei soort en schildpad bieden zeer gewenschte toespijze. Doch behalve deze, zoekt men op de riffen schelpen. De dieren zijn als voedsel gezocht, en van sommige hebben de schelpen handelswaarde, waardoor zoo nu en dan, in den tijd wanneer de jacht op paradijsvogels verboden is, kooplui met hunne vaartuigjes herwaarts komen om de schelpen in te ruilen tegen geld of goederen; of de Noemfooren brengen ze naar de naaste handelsstations: Menoekwari, Pom of Wooi.

't Wordt tijd, dat we u laten kennis maken met de

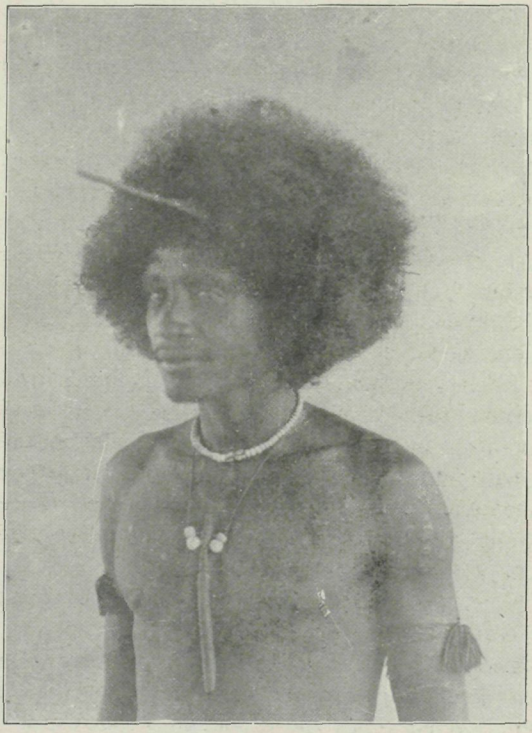

Een heidensche Papoea.

menschen, die 't eiland bewonen. We laten 't nu bij eene eenvoudige oppervlakkige voorstelling, doch we nemen ons voor, later meer omtrent hen u te vertellen.

De bevolking van Noemfor is verdeeld in twee hoofdafdeelingen. De Westkust is bewoond door de eigenlijke Noemfooren, of, (z.a. ze in tegenstelling met de naar elders uitgezwermde Noemfooren genoemd worden): Romanasi; en de overige kusten worden bewoond door Biakkers. Verspreid in 't binnenste van 't eiland wonen de Kaméri, die meer aan de Noemfooren dan de Biakkers verwant zijn.

Wanneer we ze naast elkander plaatsen, leggen de Noemfooren 't tegen de Biakkers af in grootte en gespierdheid. Als roeiers zijn de laatsten verre te verkiezen boven de eersten. Door hunne grootere kracht en meerderheid in aantal konden de Biakkers in vroegere jaren driester optreden, zoodat ze overal gevreesd werden. Ook de Noemfooren leden veel van hunne lastige naburen. Zwakken en bevreesden zoeken meermalen hunne kracht in sluwheid. De Noemfoor is dan over 't algemeen meer politiek aangelegd, bewandelt zonder gewetensbezwaar zijweegjes, als de hoofdweg hem gevaarlijk schijnt, en bevestigt, al woont hij verre van de metropolen der beschaving, dat „politiek kruipt, waar ze niet gaan kan".

Doch, z.a. gezegd, we komen later met Biakkers en Noemfooren in nauwere aanraking.

Aangezien Noemfor nooit nog goed werd opgenomen en in kaart gebracht, is de grootte niet met zekerheid te bepalen. Ik schat 't half zoo groot als de provincie Utrecht. Een stoomschip met 8 (zee) mijlsvaart, heeft 8 uren noodig om 't eiland geheel om te varen, maar 't moet een heel eind uit de kust blijven wegens de vele zandbanken en riffen. Eene Papoesche prauw, flink geroeid, langs de kust varende, in is pl. m. 15 uren 't geheele eiland om.

II Geschiedenis.

De geschiedenis van Noemfor verliest zich in de legende. Ik deelde die legende n. l. van Mangoendie, reeds meermalen mede, o. a. in „Petrus Kafiar",(1) en anderen hebben vóór mij ze ook reeds verhaald, zoodat ik die wel als bekend mag veronderstellen. In korte woorden wil ik ze hier nog eens herhalen, daar een verhaal over Noemfor zonder die legende niet compleet zou zijn.

Op Meos Kwoendi, een der Padeido-eilanden oostelijk van de Schouten-eilanden, zou, volgens bedoelde legende, in overoude tijden een grijsaard hebben gewoond, die gewend was sagoweer (2) te tappen 's Mans naam was: Mananmakeri d. i. de man, die jeuk heeft. Dezen minder smakelijken naam dankte hij aan zijne schurftige huid. Eervoller was zijn naam: Manseren Mangoendi, d. w. z.: de Heer zelf.

Op 'n morgen ontdekt Mananmakeri, dat zijn bamboekoker, waarin de sagoweer is afgetapt, leeggedronken is. Hij besluit de wacht te houden in zijn sagoweerboom en betrapt op heeter daad... de Morgenster. (3) Deze weet den oude over te halen haar los te laten, door hem een tooverstokje en een toovervrucht te geven. De laatste heeft het vermogen op 'n maagd geworpen, haar zwanger te doen worden; 't eerste stelt den bezitter in staat alles in werkelijkheid te zien worden, wat hij er mee teekent.

De toovervrucht bewijst hare diensten. Een kind wordt geboren, dat den naam Konoor verkrijgt. Als deze den oude als zijnen vader aanwijst, wat nog onbekend was, verlaat de bevolking 't drietal, verbaasd over de verhouding, waarin deze stokoude tot het jonge vrouwtje staat. Men dacht, dat het drietal van gebrek zou omkomen. Doch 't tooverstokje geeft overvloedig voedsel en ten slotte een vaartuig, waarmee 't Meoskwoendi verlaat.

Na eene reis, tijdens welke Mangoendi vele eilanden doet ontstaan, komen ze op Noemfor aan, waar Mananmakeri zijn oude huid verbrandt. Verjeugdigd treedt hij uit 't vuur. Thuis gekomen, wil zijne vrouw den onbekenden jongeling niet ontvangen. Eerst, wanneer hij haar laat zien de koperen borden waarin zijn oude huid veranderd is, dan gelooft ze hem.

Door vier speren in den grond te steken, doet Mangoendi vier huizen met menschen ontstaan. En deze huizen zijn de oorsprong van den Noemfoorschen stam, die tot heden nog verdeeld wordt in de groote afdeelingen:
Roemberpon, Angradifoe, Roemansra en Roemberpoer.

Roemberpon beteekent: 't eerste huis; Angradifoe: onder den citroenboom; Roemansra: 't huis, waar kokosnoten gegeten worden; Roemberpoer: 't laatste huis.

Mangoendi zorgde voor alle zijne schepselen tot eene vrouw: Infandwarndi haren naam, die beduidt: „Vrouw, die beroering maakt" eer aandoet, door Mangoendi te wantrouwen, en dat wantrouwen op grove wijze jegens dezen te uiten. Mangoendi verlaat in toorn het eiland, keerde nimmer terug, doch eenmaal komt hij weer en dan breekt het gouden tijdperk voor de Papoea's aan, dan zullen ze onder hun eigen vorst een onbezorgd bestaan genieten.

Tot zoover de legende. De verwachting van een terugkeerenden koning heeft een belangrijke rol gespeeld in 't leven van Biakkers en Noemfooren.

In de geschriften, die handelen over de betrekkingen tusschen de oude O. I. Compagnie en Nieuw Guinea komt de naam Mafoort, zeer waarschijnlijk Noemfor, dat echter ook Me-of Mafor is genoemd, al voor in 't jaar 1697, toen de bewoners er van beschuldigd werden den handelaar Pieter Altsteyn te hebben vermoord.

Dat Weylant op zijne beroemd geworden reis met

d' Geelvinck in 1705 Noemfor zou hebben bezocht, gelijk Prof. Wichman (4) denkt, betwijfel ik. De meening van Haga (5) komt me juister voor, dat het door Weylandt bezochte Mefoor, Rumberfon of Roon geweest moet zijn, waarheen toentertijd reeds Noemforen zullen verhuisd zijn.

In 1732 bezoekt de korporaal Wiggers Noemfoor. De O.I. Compagnie had een contract met den sultan van Tidore voor 't leveren van slaven ten behoeve der notenperken op Banda en elders. Daartoe zond de sultan zoo nu en dan een vloot prauwen naar zijne onderdanen op Nieuw-Guinea. Met een dier tochten zond de Comp. een harer ambtenaren, bedoelden Wiggers, mede.

Dat de bewoners van Noemfor in oude tijden in slechten reuk stonden, bewijst de mededeeling van Haga, dat in 1790 eene Tidoreesche expeditie er heen zou uitgerust worden, omdat het bestuur der O.I.C. Mefoor wantrouwde en nog andere openstaande rekeningen te vereffenen had.

In 1814 vinden we, dat aan Tidore toegekend worden de districten Mansary, Karandifer, Ambarpure en Umbarpon. We herkennen lichtelijk de namen Roemansre, Angradifoe, Roemberpoer en Roemberpon, de hoofd-afdeelingen van den Noemfoorschen stam.

In 1828 neemt Nederland plechtelijk in bezit wat nu Ned. Nieuw-Guinea heet, doch erkent de rechten van Tidore op de districten Mansary, Karondefer, Ambarssure en Amberpon, wederom alle de afdeelingen van den Noemfoorschen stam.

Uit een en ander zien we, hoe in oude tijden reeds de Noemfooren eenige beteekenis hadden.

Intusschen de Noemfooren woonden toen al niet meer in hun geheel op hun eiland. Onderlinge twisten, maar meer nog eene besmettelijke ziekte, hadden de Noemfooren tot verhuizen gedrongen. Ze bevolkten toen verscheidene

eilanden aan de noordkust van Nieuw-Guinea, als Roon, Meos-War en Roemberpon, dat naar den Noemforschen stam dien naam kreeg. Vroeger zou het Arwaïm geheeten hebben. Voorts vestigden ze zich op Salawati, Waigeoe en in de Doré-Baai.

De op Noemfor ledig geworden terreinen werden ingenomen door Biakkers, die hunne nieuwe woonplaatsen noemden naar hunne oude dorpen. Toch weet men nog te zeggen, waar de Angradifoe woonden, en waar de Roemberpon, de Roemberpoer en de Roemansra.

Wanneer de Biakkers naar Noemfor getrokken zijn, weet ik niet; 't schijnt nog niet zoo heel lang geleden. De reizigers Rosenberg (Duitscher in Hollandschen dienst) in 1869, Dr. Meyer (Duitscher) in 1873, Beccari (Italiaan) in 1875, en Raffray (Franschman) in 1877, vermelden weinig van hunne ervaringen op Noemfor. Ze spreken van eene armelijke goedaardige bevolking, die hen vriendelijk ontving.

Ik vermoed, dat de reizigers alleen 't Noemfoorsche gedeelte bezocht hebben, want Biakkers zullen niet den indruk van armelijk en goedaardig gemaakt hebben, òf de Biakkers hadden zich nog niet op Noemfor gevestigd.

In 1882 kwam resident Boreel voor Noemfor. Haga meldt, dat tegelijk met den Korano, twee jongelingen aan boord kwamen, die vroeger in dienst geweest waren bij de Dorésche zendelingen en daardoor vrij goed Maleisch spraken.

Verder: Men werd zeer vriendelijk ontvangen; en daarom te meer was het jammer, dat aan 't verzoek der bevolking niet kon worden voldaan, omdat de loods niet in staat geacht werd, de Sing Tjin veilig door de talrijke kliffen en riffen naar de ankerplaats te brengen.

Later werd Noemfor nog bezocht door den resident De Klerk.

Diens mededeelingen over Noemfor doen echter vermoeden, dat hij slechts door tolken was ingelicht en niet persoonlijk alles zag, wat hij vermeldt.

Ook had Noemfor een bezoek van Zendelingen gehad In 1869 was den Zendelingen in den Doré baai ter oore gekomen, dat er zich op Koedoeroe schipbreukelingen zouden bevinden. Om die te zoeken begaven mijn Vader en zendeling Geissler zich op weg. Na een zeer moeilijken tocht waarop veel bedorven was door zeewater, kwamen beiden op Noemfor. Na dit weer verlaten te hebben, werden ze door tegenwind en den onwil der roeiers, die voor de lieden van Sowek en Koedoeroe vreesden, naar Noemfor teruggedreven. Den Korano van Noemfor werd opgedragen de schipbreukelingen te zoeken, die 't beloofde en die woord hield.

De plek, waar de Pandita's toen vertoefden, werd me later gewezen.

Al bevond zich geen zendeling op Noemfor, toch kwam de bevolking met de Christelijke leer in aanraking.

Boven vernamen we reeds van twee knapen, die in dienst waren geweest bij de Dorésche zendelingen en daarom vrij goed Maleisch spraken. De bewoners van Mansinam en de kust van Doré zijn door banden des bloeds met die van Noemfor verbonden. Bezoeken van dezen aan genen en omgekeerd waren en zijn niet zeldzaam. Natuurlijk hoorde men zoodoende ook wel eens wat van den nieuwen godsdienst, en er is zelfs wel eens sprake geweest, dat een zekere Sansoendèsi dooponderwijs zou ontvangen, maar er toe gekomen is het niet. (*)

III Voorbereidende invloeden.

Een bijgeloof, dat tot heel wat moorden aanleiding gegeven heeft en tot heel wat getwist, krakeel en leed, is de vrees voor den „manowin." Dat bijgeloof komt ge-

*) Zie over dezen Sansoendèsi de Berichten van de Utrechtsche zendingsvereeniging van het jaar 1886.

loof ik over de geheele wereld voor. Bij ons in Nederland is 't bekend als vrees voor den weerwolf. Volgens de Noemfooren en Biakkers zijn er personen, mannen, zoowel als vrouwen, die de macht hebben zich te veranderen in een slang of in een ander ondier. Anderen beweren, dat dergelijke personen slangen, schorpioenen en duizendpooten in zich herbergen en de macht hebben, die gedierten uit te zenden om 'n prooi te dooden.

In vollen ernst heb ik iemand, die nu reeds lang Christen is, hooren vertellen, hoe hij in zijne jongelingsjaren in 't huis van 'n opperhoofd zittende, met anderen een slang zag in de onmiddellijke nabijheid van eene slavin. Er waren in den laatsten tijd nog al plotselinge sterfgevallen geweest, die de gedachte wekten aan den invloed van 'n manowin. De verdenking viel toen op bedoelde slavin, die beetgepakt en aan handen en voeten gebonden werd. Men lei haar in een prauw en roeide haar een eind in zee, wierp haar toen in 't water. Onmiddellijk kwamen er spinnekoppen, schorpioenen en duizendpooten te voorschijn. Men was nu zeker van de zaak, en liet de vrouw verdrinken.

De manowin zoekt in de gedaante van 'n dier zijne prooi, liefst een mensch. Kan de manowin geen mensch bemachtigen, dan vergenoegt hij zich ook met een varken of ander dier. De manowin eet den lever van zijn prooi. 't Slachtoffer bereikt nog wel zijn woning, maar sterft spoedig. Bij plotselinge sterfgevallen heet het al licht „'n Manowin heeft het gedaan". En men tracht dan te ontdekken, wie de schuldige is. Een der middelen is, dat men den eersten nacht na de begrafenis op den loer ligt. Komt 's nachts iemand in de nabijheid, dan wordt deze voor schuldig gehouden en volgens den ouden adat gedood.

Natuurlijk wordt door 't Gouvernement 't dooden van

'n manowin evengoed als moord gequalificeerd en als zoodanig gestraft. De Papoea vindt dat echter zoo natuurlijk niet. 't Is toch een goed werk dergelijke gevaarlijke individuen uit den weg te ruimen, vóór ze nog meer slachtoffers maken.

Nu was er op Noemfor in de Biaksche negorij Mandori een zekere Pirwosi, een geweldig man, die al enkele koppen gesneld had in zijn leven. 't Ongeluk wil, dat een kind van Pirwosi door eene giftige slang gebeten werd en tengevolge daarvan stierf.

Als gewoonlijk werd ook nu bij 't doode kind gewicheld, wat de aanleiding tot den dood van 't kind was. 't Leek nog al heel duidelijk, waardoor 't kind gestorven was, maar voor 'n Papoea rijzen ook bij zoo 'n tamelijk duidelijk sterfgeval allerlei vragen. Was 't wel een gewone slang? Kon 't niet de slang van 'n manowin geweest zijn. En zoo ja, waar huisde die manowin. Door het wichelen kwam men dan te weten dat de slang een manowin geweest was, en dat die thuis hoorde in 't dorp Pakriki, met welks hoofd, Pirwosi, juist op minder goeden voet stond. Wraak werd aan Pakriki gezworen. En toen Pirwosi eens in 't bosch eene vrouw vond van Pakriki, vermoordde hij haar, koelde zijne woede nog aan het lijk en nam het hoofd mee.

't Opperhoofd van Pakriki gaf er den voorkeur aan 't feit aan te geven bij den controleur van Menoekwari, liever dan dat hij eigen recht zocht, gelijk 't toen gebruikelijk was.

De controleur begaf er zich heen met 'n oorlogschip eischte Pirwosi op, die echter niet kwam opdagen. Toen niet voldaan werd aan den oproep, werd Mandori beschoten; o. m. werd een vaartuig getroffen, behoorende aan zekeren Sjabari, die met de zaak niets te maken had en die nu op zijn beurt 't opperhoofd van Pakriki den

eisch stelde zijn vaartuig te betalen, want deze had den controleur geroepen en nu was hij zijn vaartuig kwijt. Dat Pirwosi de schuldige was, kwam niet bij hem op. Volgens Papoesche adat was Pirwosi volkomen in zijn recht.

Deze dingen geschiedden omstreeks 1902. Toen ik in 1908 voor de eerste maal op Noemfoor kwam, was de zaak Pirwosi-Sjabari contra 't opperhoofd van Pakriki nog niet in het reine.

Waarom dit bovenstaande eene voorbereiding voor het werk was?

De geheele geschiedenis had onrust gewekt.

Waarom was Mandori beschoten? Mocht men geen manowin meer dooden? Wou 't Gouvernement dat niet hebben? Onbegrijpelijk! Wat moesten ze doen, wat laten?

Nog eene andere gebeurtenis had aan dien onrust voet gegeven.

In die dagen was er weer eens een Konoor opgestaan. Konoor is de titel van degenen, die zeggen Manseren Mangoendi te zijn of die beweren de komst van dezen voor te bereiden.

Deze Konoor had een brief gezonden aan den controleur te Menoekwari. De brief bestond uit twee dorre bladeren van de *mares* (njamplong). ('t Was ook een maresvrucht geweest, die de Morgenster aan Mangoendi gegeven had om hem te bewegen haar los te laten). Op die maresbladeren stonden slechts ruwe voorstellingen van menschen. Toch had de Konoor beweerd, dat wanneer zijn „zoon", de controleur deze brieven gekregen had, hij onmiddellijk naar Noemfor zou komen. De controleur was 't oorspronkelijk van plan geweest, maar toen hij dit hoorde, deed hij 't liever niet. Eenigen tijd later kwam de Konoor in een met vlagge versierden prauw den controleur een bezoek brengen. De houding van den Konoor was van dien aard

dat de controleur den man in de boeien liet slaan. Na korten tijd werd de man weer losgelaten; zijne macht was echter gebroken.

Maar de bevolking vroeg ook in dezen: „Wil de controleur dat ook niet hebben"?

In dien tijd kwam op zekeren morgen een Biaksche prauw te Kwawi. Uit die prauw stapte een pl. m. 17 jarig jong mensch, Sabonei. Hij kwam om te leeren. 't Opperhoofd van Mangari op Noemfoor, naar de hand van wiens dochter Sabonei dong, had hem gezegd: „Je gaat eerst naar Kwawi leeren, en dan kun je mijne dochter krijgen".

Ik vermoed, dat 't opperhoofd van Mangari tot dien eisch gebracht werd door de overweging: Dan heb ik iemand, die weet, wat we doen en laten moeten.

Sabonei is eenige jaren werkzaam geweest, eerst bij den heer Ruys, Zendeling-handelaar, later bij Br. Starrenburg, die hem heeft gedoopt.

Al heeft Sabonei (nu Barend) tot heden niet voldaan aan de verwachtingen, die hij oorspronkelijk wekte, toch was zijne komst een teeken des tijds.

IV. Aanvang van den arbeid.

In 't jaar 1908 en daarvóór was van verschillende streken op Noord-Nieuw-Guinea de vraag gekomen om onderwijs. De een vroeg het om deze, gene om andere reden.

Van Noemfor was de vraag gedaan, zoowel van Biaksche als van Noemforsche zijde. Merkwaardig vond ik 't, dat beiden 't vroegen om vrede te bekomen. Men was 't eindeloos twisten moe, en men meende in 't Christendom 't middel te vinden om tot dien vrede te geraken. Van de Schouten-eilanden was ook de vraag gekomen om goeroe's.

Met Petrus Kafiar, den Biakker van geboorte, had ik een mijner Ambonsche leerlingen, A. de Fretes meegezonden om poolshoogte te nemen, of 't vragen om goeroe 's ernstig gemeend was.

Op hunne reis naar de Schouten-eilanden, vertoefden ze ook eenige dagen op Noemfor en wel bij 't reeds genoemde opperhoofd van Mangari.

Ook ontmoetten ze er een zekeren Mangamoemi, een geweldig man, wijd en zijd gevreesd wegens zijne ruwheid. 't Was dan ook niet zonder vrees, dat ze hem zagen naderen, gewapend en wel. De ontmoeting viel mee. Ook Mangamoemi deelde den wensch naar een goeroe en als teeken, dat hem de zaak ernst was, reikte hij Kafiar drie speren met verzoek ze mij te willen geven, als teeken, dat hij wenschte te breken met zijn oude adat.

Noemfor werd toentertijd gekweld door een rupsenplaag. Men verzocht Kafiar te bidden om beëindiging van de plaag. 't Was voor Kafiar geene geringe geloofsversterking bij zijne terugkomst te hooren dat de rupsenplaag werkelijk opgehouden was.

De berichten, die het tweetal van de Schouten eilanden en van Noemfor meêbracht, waren zoo moedgevend, dat ik besloot den arbeid op deze eilanden te aanvaarden

Na de Schouten Eil. te hebben bezocht, kwam ik Vrijdag 1 Mei laat in den avond aan op de reede van Wansraï, z. o. punt Noemfor.

Den volgenden morgen zette ik voet aan wal. Ik behoefde niet lang te wachten op belangstellend publiek. In den nacht waren boodschappers naar de andere dorpen geweest en zag ik vóór mij Kabisaï's, Djodjau's, Kaboe's, Singhadji's, Kapitein—Laut's, en hoe de andere titels van Papoesche hoofden verder mogen luiden.

Bijzonder trok mijn aandacht de Djodjau van Pakriki,

die iets beschaafds had in voorkomen en manieren. Nauwelijks waren we vergaderd, of de storm bras los. Allerlei quaesties werden mij voorgeleid, en al was ik geen ambtenaar, goeden raad mocht ik toch geven. De voornaamste zaak was de nog altijd hangende quaestie Pirwosi-Sjabari contra den Djodjau van Pakriki, over 't stuk schieten van Sjabari's vaartuig en 't dooden van de vrouw uit Pakriki door Pirwosi. Dezen zag ik niet; ik liet hem roepen. Sidderend over al zijne leden stond de man voor me. Ik sprak hem en zijnen confrater Sjabari niet malsch toe. Na mijne meening over hunne quaestie's te hebben gezegd en na de wonden van sommigen te hebben verbonden, begon ik te vertellen, wat eigenlijk het doel was van mijn komst.

Ik wees er hen op, dat ze heel veel gebruikten, wat door vreemdelingen was ingevoerd; heel veel, dat hunne vaderen niet gekend hadden, en waarvan zij 't genot hadden leeren kennen. Wanneer ik nu kwam met den godsdienst der vreemdelingen, dan moesten ze niet dadelijk zeggen: „Dat is niet voor ons!" Maar ze moesten er eens over denken. Wat sommigen beweerden, dat de God der Hollanders een andere God was dan die der Papoea's, dat was niet waar. Ik had van Holland af maar één hemel gezien, en niet een hemel, die zich over Holland welfde en een andere hemel over Ambon en een andere over Papoea Er is maar één hemel, dus maar één heer des hemels. En we waren allen Zijne schepselen. Was er een God van de Hollanders, en een van de Papoea's, dan zouden de menschen, door hen geschapen, ook wel verschillen. De Papoesche god zou dan misschien aan zijn volkje vier beenen gegeven hebben, dan konden ze harder wegloopen, als de Hollanders kwamen. Maar nu we allen gelijk waren, één mond, twee oogen, enz. nu was 't duidelijk, dat er maar één God was.

Met de „Utrecht" op reis.

Die God houdt van alle menschen. De Hollanders hebben een boek, waar dat in staat. Heel vroeger wisten de oude Biakkers en Noemfooren ook wel van dien God, want nu nog bidden de Papoea's tot dien God: (9) „Wo mbé bé, Karum bebé"! enz. Maar de oude Papoea's konden niet lezen en schrijven en ze vertelden 't maar aan elkaar over en ge weet, een verhaal, dat eenige malen oververteld wordt, is ten slotte met veel leugens vermengd. Maar nu had die God tot de Hollanders gezegd: „Op Papoea zijn zoo velen nog, die Mij niet genoeg kennen, gaat daar heen, en vertelt ze van Mij. En daar kom ik voor. Nu kan ik niet blijven, maar ik wil goeroe's zenden om 't u beter te vertellen dan ik 't nu doen kan".

Na nog wat met elkaar gepraat te hebben, stapte ik op, om de andere kampongs te bezoeken. Mijn vaartuig, de „Utrecht" versierd met de korwars (10) van Oerembo en de Mon (11) van de Meos Karwari, volgde.

Tegen den avond hadden we Pakriki bereikt, waar ik besloot te overnachten. De Djodjau had me 's morgens een goeroe gevraagd.

Zondag 3 Mei vergaderden we in de schaduw van een reusachtigen boom. Ik sprak voor eene groote menigte, ook van elders aangekomen. Na mij voerden Christenen uit de Doré-Baai, die me vergezelden 't woord. Eén hunner vertelde, dat de Oeremboriërs den vorigen Zondag hunne Korwars hadden overgegeven. Deze mededeeling had ten gevolge, dat ook Pakriki ze uitleverde. 't Trof me, dat er verschil was in de wijze, waarop 't gedaan werd. Een zag ik naderen met zijne korwars, en ze met eenige devotie neerzetten. 't Was te zien, dat het den ouden man eenige moeite kostte van ze te scheiden. Een ander hield 't mandje met korwars eerst ter hoogte van zijne borst en zeide met verheffing van stem: „Ziet allen, dit zijn de leugenaars,

die ons hebben leeren liegen, en door wie wij leugenaars geworden zijn"; en met kracht wierp hij 't mandje met den inhoud neer. Anderen weer brachten lachend en gekscherend wat hun vroeger heilig was. Na dit offer werd nog eens met aandrang 't verzoek om 'n goeroe herhaald. Ik zocht eene plaats uit voor de goeroe-woning.

In de nabijheid van Pakriki wees men mij 't anker en 't geweer van Mangoendi. 't Eerste was een zware steen 't tweede een dito met een opening. Ook zou hier in de buurt de plaats zijn, waar Mangoendi zich zou verbrand hebben. Van 't overgeblevene verkoolde hout, dat er te vinden zou zijn, zag ik echter niets. Elders wijst men een stoel van Mangoendi, ook van steen. Een mijner helpers trok tot schrik van de bevolking, een stijl uit den grond die naar men zeide, behoord had tot het huis van Mangoendi.

Den volgenden dag ging ik naar Namber, dat aan een veilige binnenbaai gelegen is. De toegang tot die baai is zeer nauw, zoodat alleen kleine vaartuigen er passeeren kunnen. In de vroegere, onveilige jaren van moordtochten werd de ingang versperd.

We zijn hier op Namber onder de Noemforen. Te Pakriki vertoefden we nog onder de Biakkers, van de stammen Manwor en Warsa.

Ze zijn meerendeels geene vreemden voor me. Velen zag ik reeds op Mansinam en Kwawi, waar ze hunne familie kwamen bezoeken, en hunne matten en houten bakken, die ze uit één stuk vervaardigen kwamen inruilen. 't Is het volk van Sansoedèsi; velen zijn min of meer bekend met het Christendom.

Maar een aangenamen indruk maken ze niet, ze zien er armelijk, gedegenereerd uit. Oorzaak is niet ver te zoeken. Kijk maar op naar de klapper-boomen, en ge zult de bamboe's

zien, waarin de Papoea's gewend zijn hun sagoweer (palmwijn) te tappen. De Biakkers zijn ook geen geheelonthouders, maar op de Noemfooren heeft de alcohol toch dieper ingewerkt.

De Singhadji van Rumboï, die hier dichtbij woont en dien we reeds te Wansraï en te Pakriki zagen, maar bijna niet hoorden, heeft nu spraakwater gedronken, en verteld al de booze stukken der Biakkers, die hun boomen afhandig maken, en hen overvallen in 't bosch. Hij vraagt mijne hulp om de Biakkers van 't eiland te verjagen. welke hulp ik hem echter niet toezeg.

Men wenscht echter een goeroe. Dit heeft men mij reeds gevraagd te Kwawi. Dien zeg ik hun wel toe, mits de voorwaarde van huis en school zetten.

Nu wensch ik nog den Djodjau van Mangari te bezoeken. Er zijn nog heel wat plaatsen op Noemfor, maar ik wensch mij te bepalen tot die plaatsen, waar 'n goeroe werd gevraagd.

De Singhadji Rumboï zal er me brengen met zijne eigen prauw, terwijl mijn eigen vaartuig, de „Utrecht" eenige reparatie ondergaat.

's Morgens vroeg vertrokken we, 's middags werden we door de ebbe verhinderd verder te varen, zoodat we besloten aan wal te gaan en den vloed af te wachten. We waren te Kornasoren, den n. o. punt van Noemfor, bewoond door een deel van den Biakschen stam Sòpên. 't Opperhoofd heeft den titel Singhadji met de toevoeging Gem. Gebië, een eiland dicht onder Halmaheira, wordt door de Noemfooren en Biakkers Gem genoemd. In vroegere jaren waren de Gebiërs een schrik voor Papoea. Zij werden door den Sultan van Tidore gezonden om schatting te innen, en dat ging in den regel niet zoo zachtzinnig. Ook verleenden ze aanstellingen voor opperhoofden met een pakje van slechte qualiteit, natuurlijk tegen eene betaling van zoo en zoo

veel slaven, schildpad enz. enz. De Gebiërs zijn Mohamedaansch en dragen hoofddoeken. Nu is een hoofddoek dragen niet iets specifiek Mohamedaansch, maar in deze streken dragen alleen de Mohamedanen hoofddoeken. Iemand, die hier een hoofddoek draagt, geldt daarom alleen voor Mohamedaansch of Mohamedaansch-gezind. Welnu Singhadji Gem, een reeds bejaard man met een paar listige oogen in 't hoofd, draagt een hoofddoek. Of hij werkelijk Mohamedaansche sympathieën heeft weet ik niet. Wel weet ik, dan hij weinig of geen notitie van me neemt. De Singhadji van Rumboï, die gisteren zoo op de Biakkers heeft afgegeven zit nu dood op zijn gemak te genieten van pinang en tabak, die zijn collega Singhadji hem aanbiedt. Ik wensch me niet op te dringen laat het gezelschap oudjes hun tabak en pinang genieten, en noodig de jongeren onder mijne roeiers uit me op eene wandeling langs het strand te vergezellen. Waar ik nader, vliegen vrouwen en kinderen de huizen in, of verstoppen zich in 't bosch. Trouwens te Wansra en te Pakriki bleven de vrouwen ook weg, te Namber niet. Ik wenschte een zekeren Namêri te bezoeken. Petrus Kafiar had mij dien naam genaamd, als van een groot moordenaar, maar die nu belangstellend was. Ik trof den man niet thuis; wel zag ik in zijne woning een ris van twaal doodshoofden. Namêri is eigenlijk 's mans bijnaam. Een „namêr" is namelijk een kleine giftige krab. Naar de Papoea's beweren, en ik heb zelf eenige malen 't bijgewoond, is 't eten van zoo 'n krab beslist doodelijk. Binnen een kwartier is de ongelukkige die een „namêr" heeft gegeten, een lijk. Omdat Namêri korte metten maakte met zijne slachtoffers en ze onmiddellijk doodde, had hij dien bijnaam verworven. Later heb ik den man wel ontmoet. Tot heden is hij echter nog geen Christen, en in zijn dorp is nog geen goeroe.

Den volgenden dag bereikten wij Mangari, 't einddoel van mijne reis. De Djodjau verklaarde verheugd te zijn met mijne komst en onmiddellijk alles gereed te maken voor de ontvangst van een goeroe.

Waar men een goeroe begeerde, had ik, behalve de conditie van woning en schoolbouw, ook de voorwaarde gesteld, dat men de dooden zou begraven, want bij de Biakkers was het de gewoonte de dooden op stellaadjes te leggen, tot het doodenmaal was gehouden. En tevens had ik er op aangedrongen, dat men 't sagoweer drinken, waar zooveel ellende uit voortsproot, zou laten.

V. Voortgang van den arbeid.

Vier mijner Ambonsche kweekelingen waren in 1908 door de Conferentie van Zendelingen tot goeroe aangesteld. Ze vertrokken naar Ambon om zich levensgezellinnen te zoeken. Den eerste, die terugkeerde, bracht ik met zijne vrouw naar Pakriki, vanwaar mij bericht was, dat de goeroewoning gereed was.

Ik vond er een gebouw, waaraan de bevolking veel werk moest gehad hebben, daar de geheele omwanding uit planken bestond, die met een hakmes uit geheele boomen waren gehouwen. 't Verkrijgen van dakbedekking is op Noemfor zeer moeilijk. Toch was ook de woning bijna geheel gedekt. Het verblijf voor den goeroe was onder één dak met de kerk-school. Ik meende de bevolking een prijsje te mogen geven voor den gedanen arbeid; de goeroe toonde zijn kritischen geest, door de bevolking eene aanmerking te maken over het te kort in dakbedekking. Men beloofde ten spoedigste het nog benoodigde te zullen gaan halen.

De bevestiging werd door honderden Papoea's, ook van elders, bijgewoond. 't Was een plechtig oogenblik. 't Gewicht van den dag werd ook door de bevolking gevoeld, die daarvan blijk gaf, door de bamboe's over te geven, waarin ze tot heden hun sagoweer hadden getapt. Ook werden wapens ingeleverd.

Namber en Mangari waren nog niet met eene woning begonnen.

't Begin op Pakriki deed veel verwachten.

Ge kunt u mijne teleurstelling en verbazing voorstellen, toen ik enkele maanden later op 'n morgen den goeroe voor me zag staan, die me weenende vertelde, dat men hem wilde vermoorden en dat hij nu met al zijn hebben en houden teruggekeerd was. Eene prauw van Namber had hem gebracht.

Later is de zaak, die me niet dadelijk helder was, duidelijk geworden. Een jonge man van Biaksch-Noemforsche origine was verbolgen op de bevolking van Pakriki en dacht zich niet beter te kunnen wreken, dan door Pakriki haren goeroe te ontnemen. Hij begon nu dezen angstig te maken door hem te vertellen, dat hij geruchten had gehoord, dat lui van Mandori (gelijk men zich herinnert lag dit dorp met Pakriki overhoop), den goeroe wilden dooden. „Ge kunt niet gelooven, goeroe, hoe slecht die Biakkers zijn. Ze durven best je vrouw weg te halen!" en dergelijke praatjes meer. „Goeroe, de Mandoriërs zijn dicht bij gezien!"

De man werd zoo zenuwachtig, dat hij in zijne kamer zat te huilen, terwijl de kerk vol hoorders zat.

Toen op 'n nacht met speren door de bewanding van 't goeroeverblijf gestoken werd, was de maat vol, en de goeroe snelde over land naar Namber om dáár eene prauw te huren, want de lui van Pakriki wilden hem niet wegbrengen! Men bezwoer hem te blijven, men bood hem betaling aan. Alles tevergeefsch. Hij had er genoeg van.

't Bleek later, dat bedoelde jongeman zelf die onrustbarende speren door de bewanding gestoken had.

Toentertijd had ik een Noemfoorschen kweekeling, Frans Warin, die van Namber afkomstig was. 'k Had niemand anders, en ik achtte in de gegeven omstandigheden eene staking van den arbeid zeer noodlottig, Ik vroeg aan Fr. Warin, of hij 't aandurfde. „O, jawel" en zoo zond ik hem met de terugkeerende prauw naar Pakriki.

Daarna besloot ik den goeroe Laurens Tanamal, wiens werk op Wosi ik met genoegen had gadegeslagen, naar Pakriki te verplaatsen. Zonder eenig bezwaar te maken, verklaarden zijn vrouw en hij zich bereid te gaan.

In hem kreeg Noemfor in 't geheel, en Pakriki in 't bijzonder den rechten man. Hij heeft zeer ijverig gewerkt, maakte menigen tocht om en over het eiland, pakte zelf aan bij den bouw van 'n nieuw huis en van een nieuwen school-kerk. En toch, wanneer ge me vraagt, waarin hij uitmunt, dan weet ik het niet. Menige aanmerking moest ik maken op zijn onderwijs, zijne predikaties zijn taai, en worden voorgedragen met een schreeuwende stem. Hij ontziet zich niet, zijne handen te gebruiken, als zijne woorden niet onmiddellijk worden gehoorzaamd. En toch de bevolking dweept met hem. Op andere plaatsen vroeg men mij een goeroe z. a. dien van Pakriki of ook: „we willen een goeroe, maar alleen dien van Pakriki". Zijne vrouw staat hem in zijn werk ter zijde, wat niet van iedere njora (goeroevrouw) kan worden gezegd.

Door zijn arbeid kwamen er meerdere aanvragen om goeroe's.

Ook diende 't optreden van de regeering de Zending.

Er waren, en zijn nog lastige elementen onder de bevolking op Noemfor; lui, die met heimwee terugdenken aan den ouden tijd, den tijd van sagoweer zwelgen, van twis-

ten, moorden, den tijd, waarin de sterksten en brutaalsten, en dat waren zij, 't meest voordeel behaalden.

Om die elementen van Noemfor te verwijderen, zond de regeering er een troepenmacht heen, met bevel die lastige heerschappen te vangen.

Op 't lijstje stonden o. m.: Pirwosi, Namêri, Singhadji Gem, Mangamoemi, e. a. De eerste werd gevangen, en naar Ternate gezonden, waar hij aan berri-berri stierf, Namêri werd gevangen en ontsnapte, Singhadji Gem werd wegens strandroof tot 3 jaar kettingarbeid veroordeeld, Mangamoemi was niet thuis, hij gaf zich later vrijwillig aan en kreeg pardon.

Toen Singhadji Gem van het tooneel verdwenen was, vroeg zijn stam een goeroe. Na zijn terugkeer hitste hij de bevolking wel tegen den goeroe op, maar zijn zoon, die in zijns vaders plaats singhadji werd, is trouw en steunt den goeroe.

Ik kan niet uitvoerig stil staan bij de vestiging van iederen goeroepost. Ik noodig u uit mij op mijne reis te volgen, in April '13, dus 5 jaren na mijne eerste reis, naar de posten op Noemfor ondernomen.

VI. Na vijf jaren.

Donderdag 3 April kwam ik te Pakriki aan met het politievaartuig, „Pionier", dat den nieuwen bestuursassistent naar Bosnik brengen moest, en „en passant" mij te Pakriki bracht.

Goeroe en njora ontvangen me hartelijk. Ik vind er ook de goeroe's van Namber en Wansraï. Den eersten Vrijdag van de maand hebben de goeroe's van het zuidelijk deel van Noemfor een samenkomst tot bespreking van de onder-

werpen. die zij die maand zullen behandelen. Die samenkomsten begonnen op initiatief van Tanamal. Ik heb dergelijke samenkomsten voor de goeroe 's van de Doré-baai en Tanamal, die als goeroe van Wosi aan die samenkomsten deel genomen had, begeerde ze voor Noemfor. De afstanden verhinderen de goeroe 's van het noordelijke gedeelte er bij tegenwoordig te zijn.

Vrijdag 4 April hield ik schoolinspectie. Er zijn hier circa 100 kinderen op school. Wegens 't groote aantal gaf ik Tanamal een jongen goeroe te hulp. Dezen moest ik verleden jaar een uitbrander geven voor de wijze van onderwijs geven. Tot mijn genoegen zag ik, dat dit jonge mensch de vermaningen ter harte genomen heeft. 't Is geen licht karweitje zulke aan orde noch regelmaat gewende kinderen, te onderwijzen. Dit in aanmerking genomen ben ik over de vorderingen tevreden; één leest zelfs een Maleisch boekje en kan dit in het Noemfoorsch weergeven.

Zaterdag zal ik te Wansraï 't schoolonderzoek doen, en Zondag te Pakriki wederom den Doop toedienen en voor, de eerste maal lidmaten bevestigen.

11 Oct. 1910, twee jaren dus na de installatie van 'n goeroe heb ik hier de eerstelingen gedoopt. 'k Verbind in den regel aan den Doop niet de toetreding tot het Heilig Avondmaal, aangezien ik meen, dat de eischen, die men aan Avondmaalgangers stellen mag, hooger moeten zijn dan die, welke men aan hen moet stellen, die den Doop begeeren. Ook bedien ik den Doop niet onmiddellijk na 't wegwerpen van den heidenschen rompslomp. Dat wegwerpen geschiedt uit een gevoel van onvoldaanheid met het oude, maar men kent het Christendom nog niet. Nu stel ik den eisch dat degenen, die gedoopt worden, kennen moeten de Geloofsartikelen, de 10 Geboden, de Kruiswoorden, de Christelijke feesten en het „Onze Vader". Niet zoozeer

nog is het me om de kennis van deze zaken te doen. De goeroe heeft echter den tijd om den menschen te laten zien, wat Christendom is, en de menschen moeten toonen, dat ze wat voor 't Christendom over hebben.

Hier op Pakriki is in den regel de kennis voldoende.

Die eerste maal, 11 Oct. 1910 doopte ik hier groot en klein 122 zielen.

Later, 19 April 1912 doopte ik er 129, en nu 6 April 1913, 82; in 't geheel dus in deze 5 jaren 333 zielen. Met dit getal overtreft Pakriki in aantal zielen op 't oogenblik mijne andere gemeenten.

Maar, we moeten eerst Zaterdag nog naar Wansraï.

Dit ligt circa anderhalf uur van Pakriki. In 't begin kwam Wansraï te Pakriki kerken. Maar dat ging nog al met moeilijkheden gepaard. Herhaaldelijk drongen ze er bij me op aan, dat ik hun een eigen goeroe zou geven, ook met het argument, dat Wansraï de eerste plaats was, waar ik bij mijn eerste bezoek 1908 was aangekomen.

Eindelijk heb ik hun wensch vervuld en als goeroe gegeven Willem Rumaïnum, geboortig van Waboe (Schouteneil.) vandaar geroofd, naar Mansinam verkocht; na aldaar onderwezen te zijn, ging hij naar 't semenarie te Depok, haalde daar zijn einddiploma, werkte eerst als hulp van Petrus Kafiar op Oerembo en te Wari op Biak. Na zijn huwelijk met Marie, de dochter van Jonathan en Paulina van Mansinam, plaatste ik hem hier. Hij is er nu een goed jaar werkzaam.

De school wordt bezocht door 30 kinderen.

Goeroe Rumaïnum vraagt den doop voor een deel zijner catechisanten. Na het schoolonderzoek worden nu de doopcandidaten ondervraagd, een enkele wordt wegens onvoldoende kennis afgewezen. Zondagmiddag zal hier de Doop worden toegediend.

Den 6 April dus de Doop op Pakriki aan 82 zielen des namiddags te Wansraï 55 doopelingen. Bovendien werd te Pakriki tot lidmaten bevestigd een 37-tal.

Te Pakriki sprak ik af, dat ik Zondag 13 April er de nieuwe kerk zou inwijden, waarna Avondmaalsviering met al de goeroe's van het eiland en hunne vrouwen met de nieuwe lidmaten.

Te Wansraï moest ik nog al klachten hooren over Sowekkers, die er sagoweer kwamen tappen. De lui van Wansre zelve, maakten zich er niet meer zooveel schuldig aan als vroeger.

's Maandagsmorgens ten 4 ure werd de tocht aanvaard naar Mandori, waar ik half acht aankwam. Schoolinspectie; 60 kinderen; de goeroe, Tomasoa, heeft voor schoolhouden weinig talent. Na de school onderzoek van doopcandidaten, Hier moest ik nog al eenigen afwijzen.

's Namiddags godsdienstoefening en Doop van groot en klein 37 zielen. Onder hen, die zich buigen om het doopsel te ontvangen, behoort ook Sjabari, van vroeger wel bekend. 't Heeft lang geduurd, maar toch ook van Mandori kwam de vraag om een goeroe. Merkwaardige woorden sprak Sjabari bij de installatie van den eersten goeroe: „Wij hebben 't vroeger niet geweten, en daarom deden wij verkeerd, maar nu is God ons ontmoet!"

Behalve Sjabari is te Mandori een man van invloed, Marjabesiki. Doch deze is nu op reis.

Op mijne vraag, hoe 't staat met 't sagoweergebruik, luidt eenparig de verzekering, door den goeroe bevestigd, dat te Mandori geen palmwijn meer gedronken wordt.

Van Mandori gaat de reis Dinsdagmorgen vroeg naar Kornasoren. We laten de Bawé—baai links liggen. Ze wekt bij mij geene aangename herinneringen. Hier was het, dat niet lang nog geleden een zekere Manginomi zich

uitgaf voor Manseren Mangoendi, of liever, hij beweerde van Mangoendi den last ontvangen te hebben, den weg voor hem te bereiden. Van heinde en ver was men gekomen om hem hulde te bewijzen. Alleen de plaatsen, waar goeroe's waren, onthielden zich van deze huldebetuigingen en betaalden niet meê. Dit vergrimde den Konoor, en hij dreigde de onwilligen dat, wanneer hij zijn medicijn te vuur zou zetten, de spatten hen zouden treffen. Dit wekte ontsteltenis bij de nog zoo onvaste Christenen of aanstaande Christenen.

De goeroe's klaagden over den invloed van Manginomi. Zelfs trad hij handtastelijk tegen een der helpers op die wat al te veel naar zijnen zin hem als dienaar van den duivel had voorgesteld. Deze had hem daarop ook met een eind ijzerhout bewerkt, en was toen aan den haal gegaan naar den collega op Kornasoren. 't Huis van dezen moest toen een formeel beleg doorstaan. Om welke oorzaak men weggetrokken is, weet ik niet, maar toen de Konoor en de zijnen weg waren, miste de goeroe kleeren van de lijn.

Ik heb den Konoor ook een bezoek gebracht. Ik vond hem in 't huis, dat hij voor Mangoendi had laten vervaardigen, een groot, stevig huis. Aan ééne zijde was een gereserveerd terrein met een hekwerk afgezet. Hier mocht 't publiek niet komen. Dit bleef op een fatsoenlijken afstand verwijderd. Naar men mij vertelde, traden hier zoo nu en dan de Koningen van Ternate, Tidore, Djailolo, Batjan, Holland en Engeland op, die een dansje ten beste gaven, alles ter eere van den vorst der Papoea's, die te komen stond. Ik heb den bedrieger niet zeer zacht toegesproken. Hij begon tamelijk opgewekt me te vertellen, dat ze den radja Papoea verwachtten, die hem aan de Mamberemoe was ontmoet, en hem gelast had zijne komst voor te bereiden. Langzamerhand werd zijne opgewektheid minder. Ten laatste wist hij te ontsnappen, toen ik even me van hem

afwendde om een der versieringen in 't huis te bezichtigen. Men stond me echter niet toe de voorstelling, die dien nacht zou plaats vinden, bij te wonen. 'k Had het voornemen met mijne prauw bij 't huis te blijven liggen, maar welgezinde Papoea's raadden me dit af, waarom ik eenige huizen verder den nacht doorbracht.

't Bestuur te Menoekwari achtte de zaak ernstig genoeg om er militairen heen te zenden; de assistent-resident, dien ik vergezelde, deed den tocht mede. De Konoor, die gezegd had, dit en dat te zullen doen, als de Kompanie kwam, had ons niet eer bemerkt dan toen we vóór zijn huis lagen. Iedereen ontvluchte, toen men ons bemerkte. Mannen, vrouwen, kinderen trachtten met prauwtjes of zwemmende naar 't bosch te ontvluchten. Manginomi roeide ook weg; een schooljongen van Mandori, die den tocht mee deed, wees hem echter telkens aan. In 't nauw gebracht, gaf hij zich over.

Manginomi zit nu op Ternate als ketting-ganger, dat is heel wat anders, dan wegbereider voor den Papoeschen Koning. Hij ondervindt ook Breero's woord: „'t Kan verkeeren!"

Als een van Manginomi's vrienden werd tot mijn spijt ook genoemd en medegearresteerd de Djodjau van Mangari. In aanmerking nemende zijne vroegere verdiensten, ontsloeg de ass. res. hem uit de gevangenschap.

Naar de mededeelingen van mijnen helper over de bevolking van Mangari en den toestand van de woning van den helper, waaruit bleek dat er weinig sympathie was voor hun leermeester, deden mij besluiten den helper van Mangari weg te nemen, en niet te vervangen tot een nieuw en beter huis was gezet.

Sinds dien zijn de perkara's (12) te Mangari niet van de lucht af. Kortelings is er bij een dronkemanspret doodslag gepleegd.

't Is dan ook met een zucht, dat we op onze tocht van Mandori naar Kornasoren, Mangari voorbijvaren, dat geheel verlaten is. Mogelijk, dat de bevolking bang is voor het bloed van den verslagene. Een Papoe mijdt de plek, waar 't bloed van een der zijnen is gevloeid, eet niets, wat daar gegroeid is, en drinkt het water van die plaats niet.

Soms haalt een Papoe zijn voedsel van verre, terwijl het dicht bij te verkrijgen is. Oorzaak: een van zijn geslacht is daar gedood, misschien wel 50 jaren geleden.

We passeeren op onzen tocht eenige huizengroepen. De bewoners verlaten voor een deel als ze gehoord hebben, dat de Pandita in de Prauw zit, hunne woningen en loopen langs 't strand mee, want ze behooren ook tot de leerlingen van den goeroe van Kornasoren, al moeten ze ook bijna een uur loopen om in de kerk te komen.

Eindelijk, we hebben van Mandori af ± 6 uren in den prauw gezeten, komen we te Kornasoren aan.

Onze komst maakt den goeroe, J. Nanlohij verdrietig. Hij had gehoord, dat ik op Noemfor was, maar berekende mijne komst te Kornasoren op Donderdag, en nu was het pas Dinsdag. Als onze prauw dan ook bijna aan wal is, zien we den goeroe en zijnen helper in alle haast de voorgallerij van zijne woning opruimen, planken en boomtakken worden er uit geworpen. Goeroe was n. l. bezig versieringen aan te brengen voor mijne komst, en nu viel 't plannetje in 't water. De schoolkinderen waren naar het bosch om varenbladeren te halen ... „Ja goeroe, maar ik heb haast, klep den gong maar, om ze bij elkaar te roepen." En alzoo geschiedde. Intusschen ben ik in 't huis gekomen. „Wel, wel goeroe, wat heb je een mooi huis! Dat is een verschil met wat je vroeger hadt."

't Is een prachtwoning voor een goeroe, en dat geheel van ijzerhout. In vroegeren tijd zat goeroe in een klein

onaanzienlijk woninkje, klaagde en zuchtte en zette de bevolking aan om hem een beter huis te geven. De bevolking liet hem echter praten, en zei eenvoudig: „We kunnen 't niet." En daar is veel van waar. Papoesche woningen van licht materiaal kunnen ze makkelijk zetten, maar een woning, die aan de eischen beantwoordt, die vreemdelingen aan een goed huis stellen, kunnen ze niet zetten. Toen heeft goeroe 't voorbeeld van zijn collega op Pakriki gevolgd en zelf de schouders onder het werk gezet. En toen marcheerde het. 't Is nu een genot het huis te zien, te meer daar de njora (de goeroevrouw) slag heeft om 't gezellig in te richten.

Na een half uur wachten zijn de kinderen er. De school is laag en donker, maar een nieuwe kerkschool van ijzerhout is in aanbouw. Negentig kinderen zijn hier op school. Nanlohy is een goed onderwijzer, ik kan, meen ik wel zeggen, de beste van al mijn goeroe's. Hij kan heel smakelijk vertellen. Behalve dit is Nanlohy zeer bedreven in de taal en heeft hij veel liefhebberij in 't onderzoek van de volksgewoonten. Jammer dat zijn karakter niet zoo veel sympathie wekt. Hij is een goede kracht. In 't begin had hij hier nog al wat te stellen, daar hij wat veel koninkje wou zijn.

't Deed me genoegen den goeroe een prijsje te mogen geven voor zijn onderwijs.

Op de meeste plaatsen is dit niet het geval.

Na de school, onderzoek der doopcandidaten. Dat viel ook meê.

Daarna godsdienstoefening voor den Doop. In 't geheel waren er 82 doopelingen (groot en klein), waaronder 2 kinderen van den goeroe. De oudste had al lang kunnen gedoopt worden, maar de goeroe wou hem laten doopen met de

eerstelingen der gemeente, en nu kon het gelijk geschieden met het broertje, dat pas 3 weken is.

't Was al donker, toen de plechtigheid geëindigd was, die niet in de kerk geschiedde, maar buiten op het goeroe erf. De kerk zou veel te klein geweest zijn. Onder de doopelingen bevond zich een van Singhadji Gems zonen. De vader heeft hem deswege uit 't familieverband gestooten, maar de man bekommert zich daar niet veel om.

Des Woensdags werd de reis voortgezet naar Jenmanu, waar we na een uur waren. De goeroe, J. Jacob, is naar Ambon om te trouwen. Ons werk bepaalt zich hier dus alleen tot het bekijken van het in aanbouw zijnde nieuwe goeroe-huis, dat klaar zal zijn, als de goeroe terug komt. Eene opwekking verder aan de bevolking om in de vacature de diensten te Kornasoren bij te wonen, en toen weer verder naar Warido. We passeeren op de n.w. punt Kameri, dat nog geen goeroe heeft, maar er een begeert.

Tegen den middag zijn we te Warido, en nu betreden we 't gebied weer der Noemfooren. De goeroewoning staat hier hoog op 'n heuvel. Op 't oogenblik is 't bewoond door den w.d. goeroe H. Haulissy, die met mij meegekomen is, maar van Pakriki dadelijk herwaarts kwam. Hij is er nu een paar dagen, dus weet nog niet heel veel van den toestand hier. De eigenlijke goeroe M. Reawaru is ook naar Ambon om te huwen. Deze is hier zeer populair. Allen, die over hem spraken, deden dit met toegenegenheid. Bij 't jonge volkje is hij bijzonder in trek, want „onze goeroe schiet zoo goed met pijl en boog en gooit zoo goed met een steen. Onlangs dreef hij een speer midden in het doel. Ja, onze goeroe is een knappe man".

Ik liet de schoolkinderen bij elkaar roepen. 't Onderzoek naar de gemaakte vorderingen toonde wel aan, dat de goeroe meer gedaan had dan met pijl en boog schieten.

Aangezien de post nog van jongen datum is en de verantwoordelijke goeroe er niet was, kon van Doop nog geen sprake zijn. Ik had dus den verderen dag voor mij zelven. Ik besloot een kijkje te gaan nemen in de onderaardsche grotten, die hier bij Warido zijn. Men bracht mij er heen. Met velen ging ik er in, één slechts bleef met zijnen fakkel bij mij. We waadden nu eens door de bedding van de beek die hier onder den grond loopt, en welks water tamelijk koud was, dan weer liepen we over den oever van kalk. 't Was wel interessant; minder frisch echter vond ik 't, dat we tot over de enkels door de guano liepen, afkomstig van duizenden vleermuizen, die deze grotten bewoonden. Waarom of de anderen niet meêgegaan waren ? Bij 't binnentreden van de grot hadden ze een groote paling gezien. Dat was natuurlijk een faknik (booze geest). Ik lachte ze eens braaf uit en verzekerde hun, dat ze vóór hunnen Doop me de paling, gerookt en wel moesten bezorgen.

Donderdag vertrok ik naar Namber, het laatste station.

De goeroe, Ph. Wattileta, vertoeft hier reeds van Oct. 1910, en vóór hem arbeidde er reeds een ander. Tot den Doop kwam het nog niet. Nu echter zouden dan de eerstelingen worden toegebracht.

Bij 't Dooponderzoek moesten er hier heel wat afgewezen worden, wier kennis al te gering was. In 't geheel werden grooten en kleinen 64 gedoopt.

De goeroe kon getuigen, dat 't sagoweergebruik veel afgenomen was. Overigens is hij niet zoo heel best te spreken over de Noemfooren, die altijd „Kakoe, Kakoe!" (Juist, juist) zeggen, zelden tegenspreken, maar intusschen doen, wat ze zelven wenschen.

De vorderingen op school lijden door 't dikwijls wegblijven van de kinderen. Vooruit gaan we wel op Namber, maar 't is langzaam. —

Zaterdag was ik weer thuis te Pakriki.

Zondag, 13 April, wijdde ik de nieuwe kerk in, een groot flink gebouw. 't Gebouw is veel lager van verdieping dan de eerste kerk, die ik hier zag, maar de ondervinding heeft geleerd, dat hooge gebouwen 't hier spoedig afleggen, daar de wind hier met ongeknotte kracht aanvalt. Maar 't was voldoende van grootte. Alleen 't kon wat lichter. Op mijne opmerking in dezen antwoordde Tanamal gezwind: „Kan ik van U een glasruit krijgen?" Nu, dat werd toegestaan.

Na de inwijding van de Kerk, bediende ik het Heilige Avondmaal. Afspraak was, dat ik eerst in het Maleisch voor de tegenwoordig zijnde goeroe 's en njora 's den dienst zou verrichten. Dan konden de nieuwe lidmaten toekijken, daar ze nog nooit een Heilig Avondmaalsbediening gezien hadden, en daarna zou ik in het Noemforsch spreken.

Een aardige trek van Tanamal en zijne vrouw was het dat hij niet met de collega 's aanzat, doch er de voorkeur aan gaf met zijne gemeente de teekenen van Christus' offerande te nuttigen.

's Middags was het woord aan de goeroe 's, die ieder op zijne wijze de gemeente van Pakriki toespraken en woorden van vermaan en opbouwing tot haar richtten. —

Nog eenige dagen was ik de gast van goeroe Tanamal, wachtende op de „Ponier", die me op hare terugreis weder zou halen.

Ik vertrok, medenemende de verzekering, dat we deze 5 jaren niet vergeefs hebben gearbeid. Iedere gemeente in weerwil van zwakheid en zonde, is een toonbeeld van 's Heeren macht en liefde, en we zijn verzekerd, dat na het tweede lustrum de Zending op Noemfor nog meer voorwaarts zal gegaan zijn.

Gemeente des Heeren, onze arbeid is niet ijdel, Gode zij de eer·

Aanteekeningen.

(1) Petrus Kafiar. Eene bladzijde uit de Nieuw Guinea Zending, blz. 49.

(2) Sagoweer, (in het Noemf. „swaan") is de Mal. naam voor palmwijn, die uit verschillende soorten van palmen gewonnen wordt. Op Noemfor en Biak waar andere palmsoorten geheel of nagenoeg geheel ontbreken, tapt de bevolking den palmwijn uit den kokospalm. Maar dit is ten koste van de productie van vruchten, zoodat 't drinken van palmwijn de bevolking onmiddellijk schade veroorzaakt, daar hare klapperboomen daardoor niet die winst geven, die de bevolking anders er van zou genieten.

(3) De Morgenster vervult naar 't plaatselijk verhaal te Sor (Biak) nog een rol bij de wederkomst van Mangoendi. Daar werd mij n.l. een klapperboom gewezen, die niet mocht worden omgehakt, omdat bij de wederkomst van Mangoendi, de Morgenster langs dien boom nederdalen.

(4) In zijn standaardwerk over de reizen naar Ned. Nieuw Guinea.

(5) Nederl. Nieuw Guinea, en de Papoesche Eil. door A. Haga.

(6) De eigenlijke naam van Tidore is Todor. Vele woorden, die in andere talen of dialecten de t hebben, veranderen. die t in het Noemf. in k, zoodat Todor, Kodor werd, en de overgang van d, in r is een zeer gewone.

De Manseren Kororé is de sultan van Tidore. Aangezien Sansoendési den meervoudsvorm gebruikt, vermoed ik, dat hij bedoelt de aanhangers van den Manseren Kororé

(7) In dien tijd was aan de z.o. kust van Biak iemand opgestaan, die zich uitgaf voor den komenden Koning.

Die beweging leidde toen zelfs tot den moord van den Hollandschen gezagvoerder van het handelsstoomscheepje : „Coredo"

(8) De gouvernementsstoomer „Havik" met resident van Braam Morris, raakte vàst op een zandbank in de Manberamoe. Aan boord was ook mijn vader, die vergezeld werd door den Christen Papoe: Aquila.

(9) „Wò, mbé bé! Karum bé bé! —
Ja rari, ja karo ser iréwa
Wó mbé bé! Karum bé bé!"

Wos jesuma sjesumaji
Sabaku kondi, kondi
Wos jesuma, sjesumaji!

„Raisore, rais-amber d'iso?
Seren ko pan d'is awe, raumaware —
Wosoro, soromasa majawer. —

d. i. Hei, geef, geef! antwoord, geef, geef!
Ik ga sago kloppen in 't sagobosch ginds
Hei, geef, geef, antwoord, geef, geef!

Mijn woord is, dit is mijn woord!
„Tabak vragen wij, vragen wij.
Mijn woord is, dit is mijn woord!"
Waar zijt ge heen, zijt ge op eene verre reis?
Heer, gij zijt het, dien wij tasten, kom tot mij!
Spreek tot mij, kom tot mij.

Wanneer de Biakker in vroeger jaren nu ook nog een enkele maal, naar 't sagobosch ging om sago te kloppen, op reis ging om tabak en andere begeerde artikelen te zoeken, dan richtte hij een maaltijd aan voor Manseren Nanggi. Dit is te vertalen als Heer des hemels, ook als Heer Hemel. Soms kortweg „Nanggi" alleen.

Het stamhoofd breidde zijne armen hemelwaarts, en noodigde Nanggi neer te dalen om te nemen hetgeen voor hem bereid was. Eene siddering in de opgeheven armen was teeken, dat Nanggi werkelijk was neergedaald.

Tot Nanggi werd dan het bovenstaand gebed gericht.

(10) Karwar of korwar, beeldjes, waarin de zielen der afgestorvenen heeten te vertoeven. Aan deze korwar wordt ook afgodische eer bewezen. Men bezigt ze ook als medium om met de afgestorvenen in verbinding te komen.

(11) Mon. De geesten, kwade en goede, (daemonen), die de lucht bewonen. Ze kunnen als beschermers en helpers optreden. De door „mon" bezielden heeten zelven ook mon. Voor bijzonder krachtige mon worden ook beelden gemaakt, die dan ook eene bijzondere vereering genieten.

Bij den overgang van den stam der Oerembo werden me niet alleen de korwars maar ook de Mon der stamouders overhandigd.

(12) Perkara. Rechtszaak; ook geschil, quaestie.